

LTO

**Inzet LTO voor agrarisch
natuur- en landschapsbeheer**

1. Inleiding

Na het verschijnen van het Hoofdlijnenakkoord van het nieuwe kabinet is binnen LTO behoefte ontstaan om het begrip *agrarisch natuur- en landschapsbeheer* verder te verduidelijken. Dit visiedocument is een heldere uiteenzetting van wat LTO op dit onderwerp vastgesteld heeft. Daarbij is er getracht om:

1. Een nadere duiding te geven van wat LTO verstaat onder agrarisch natuur- en landschapsbeheer;
2. De inzet van LTO met betrekking tot agrarisch natuur- en landschapsbeheer vast te stellen ter voorbereiding van gesprekken met onder meer BoerenNatuur, ambtelijke gesprekken met het Ministerie van LNV, en voor de inbreng richting de Minister wat betreft de uitwerking van het Hoofdlijnenakkoord en Regeerprogramma.

Het ANLb-budget bedroeg in 2023 en 2024 100 miljoen euro per jaar, waarvan 65 miljoen uit de EU afkomstig is (POP3 GLB). Het budget van 2024 is eenmalig aangevuld (motie Grinwis) met 20,3 miljoen tot 120 miljoen (vanwege een tekort aan budget als gevolg van herijking van de tarieven).

Vanaf 2025 tot 2027 is het budget 120 miljoen euro/jaar, waarvan 78 miljoen uit de EU. Dit bedrag moet dus worden aangevuld met middelen vanuit de Nederlandse overheid om het tekort aan te vullen. Het Hoofdlijnenakkoord/Regeerprogramma geeft de inzet van de overheid aan om het budget vanaf 2026 te verhogen naar in totaal 500 miljoen euro op jaarbasis voor 'Agrarisch natuurbeheer door boeren'. Vanuit deze middelen wordt het tekort aangevuld.

In deze notitie worden de volgende onderwerpen geschetst: de scope van agrarisch natuur- en landschapsbeheer (2), de visie van LTO (3), een interpretatie van het regeerprogramma (4), en de inzet van LTO met betrekking tot agrarisch natuur- en landschapsbeheer (5). Daarbij wordt ook aandacht besteed aan de gereserveerde € 500 miljoen.

2. Scope: wat verstaan we onder agrarisch natuur- en landschapsbeheer?

2.1 Agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Agrarisch natuur- en landschapsbeheer heeft zich de afgelopen decennia sterk ontwikkeld als een essentieel onderdeel van duurzaam landgebruik, waaronder het bevorderen van natuurwaarden. Het agrarisch natuur- en landschapsbeheer richt zich op het bevorderen van biodiversiteit en het herstel van natuurlijke ecosystemen binnen agrarische landschappen.

Boeren, telers en tuinders spelen hierbij een cruciale rol door natuurvriendelijke praktijken te integreren in hun bedrijfsvoering, zoals het planten, beheer en onderhoud van bomen en aanleggen van bloemrijke akkerranden, het inzaaien van kruidenrijk grasland, het creëren van nestgelegenheid voor weide- en akkervogels en het beheren van graslanden op een manier die gunstig is voor wilde planten en dieren. Ook het beheer van natte landschapselementen, zoals poelen en sloten, valt onder het agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Agrarisch natuur- en landschapsbeheer speelt zich af op grond met een agrarische bestemming en met agrarische activiteiten als primaire gebruiksvorm.

Een andere term voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer is de term '*groenblauwe diensten*'. Deze diensten zijn gericht op het creëren van een duurzaam landschap waarin zowel groene (op land) als blauwe (water) elementen op een natuurvriendelijke wijze worden beheerd¹.

2.2 Individueel of vanuit collectief

Agrarisch natuur- en landschapsbeheer door *individuele boeren* en via de *agrarische collectieven* die de subsidieregeling voor Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) uitvoeren, zijn beide benaderingen om de biodiversiteit en het landschap op het platteland te bevorderen, maar er zijn enkele belangrijke verschillen tussen deze twee.

Het agrarisch natuur- en landschapsbeheer door *individuele boeren* is nu meestal een vrijwillige inspanning om natuurvriendelijke praktijken toe te passen op hun land. Dit kan bijvoorbeeld het aanleggen van bloemrijke akkerranden, het behouden van houtwallen, of het extensief begrazen van weilanden omvatten. Deze inspanningen zijn vaak gebaseerd op de persoonlijke overtuigingen en waarden van de boer en kunnen variëren in schaal en intensiteit. Boeren die aan dergelijk agrarisch natuurbeheer doen, ontvangen soms subsidies of compensaties vanuit de provincie of ook waterschap, maar de focus ligt op de intrinsieke motivatie om natuurbeheer te integreren in de bestaande bedrijfsvoering. Er was en is dus soms incidenteel geld beschikbaar, maar geen structureel geld voor dit type agrarisch natuur- en landschapsbeheer beschikbaar.

¹ NB - Het creëren van nieuwe natuurgebieden is niet een doel van groen blauwe diensten. Voor de situaties dat dit wel aan de orde is, wordt particulier natuurbeheer bedoeld, waar SKNL (Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap) op van toepassing is. Nieuwe natuurlijke elementen zijn bij groenblauwe diensten onderdeel van het agrarisch landschap en de grond heeft daarbij een blijvende agrarische bestemming. Los hiervan realiseren en beheren een aanzienlijk aantal agrariërs zelf vlakdekkende natuur, het zgn. Particuliere Natuurbeheer via de regeling SKNL (Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap) waarvoor zij een vergoeding ontvangen die los staat van het ANLb.

Het *Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb)* daarentegen is een formele subsidieregeling, waarvan de boeren, die deelnemen in één of meerdere van de 40 agrarische collectieven, de eindbegunstigden zijn. Individuele boeren moeten zijn aangesloten bij een van deze collectieven om aanspraak te kunnen maken op ANLb-subsidie.

Het ANLb is gebaseerd op specifieke beheerplannen, die zijn afgestemd op regionale en nationale biodiversiteitsdoelen zoals vastgelegd in de provinciale natuurbeheerplannen. Boeren die deelnemen aan het ANLb leggen afspraken over uit te voeren beheerpakketten vast in contracten met de collectieven. Voor de uitvoering van het beheer ontvangen zij vanuit hun collectief een financiële vergoeding.

LTO is voorstander van het werken via de collectieven, onder meer omdat hiermee de uitvoering en uitgaven van de (provinciale) beheersplannen goed gemonitord kunnen worden. Maar LTO is ook van mening dat elke boer in principe moet kunnen deelnemen aan het ANLb. Hiervoor zullen bestaande collectieven ook toegankelijk moeten zijn voor bedrijven uit in principe alle ontwikkelpaden die binnen de landbouw zijn te onderscheiden. In het bijzonder denken wij hierbij aan tuinbouw- en teeltbedrijven, waarvan bekend is dat daar meer en meer belangstelling is om een aandeel te leveren.

Het ANLb is gekoppeld aan (de 2e pijler van) het GLB en dus worden de vergoedingen betaald via Europees geld (circa tweederde deel) en de verplichte nationale cofinanciering (circa eenderde deel).

De beheerpakketten zijn primair gericht op het beschermen van specifieke soorten door leefgebieden (habitats) te realiseren. Controle en handhaving vinden deels plaats via RVO (de NVWA) en deels via de agrarische collectieven (de schouw).

Het ANLb is een formele subsidieregeling, gestoeld op een collectieve werkwijze, met duidelijke doelen en vergoedingen en is bezig om zich professioneel te positioneren in de markt. Het agrarisch natuur- en landschapsbeheer speelt een cruciale rol in het bevorderen van een duurzaam en biodivers platteland, maar als het gaat om de financiële compensatie van het werk en het gebruik van de grond, dan is er momenteel slechts sprake van een gedeeltelijke compensatie of tegemoetkoming in onkosten; je spreekt over een vergoeding en géén 'loon naar werken' (beloning). De reden is dat ANLb-vergoedingen nog steeds worden verstrekt op basis van 'costs incurred and income foregone'. Het mag geen bijdrage zijn aan het inkomen (conform Europese interpretatie van de internationale (WTO) afspraken over landbouwsteun).

Aandachtspunt:

Als het nieuwe kabinet voorstander is van méér agrarisch natuur- en landschapsbeheer, dat zich verder moet ontwikkelen, bijvoorbeeld ter ondersteuning van het Programma Natuur (cq ter uitvoering van de Europese Natuurherstelwet), dan is het evident dat het huidige systeem zich óók voor deze taken verder doorontwikkeld op basis van concurrerende beloningen. LTO bepleit deze ontwikkeling, zie inzet (hoofdstuk 5).

Dit vraagt ook om evaluatie van het bestaande instrumentarium en mogelijk ook afstemming binnen Europa, als het gaat om het herzien van de interpretatie van de WTO-afspraken.

2.2 ANLb en GLB

Eco-regeling

Met het verder verduurzamen van het GLB is sinds 2023 de eco-regeling geïntroduceerd. Hierbij worden jaarlijks op agrarische percelen maatregelen getroffen op het gebied van klimaat, bodem en lucht, water, landschap en biodiversiteit. Deze maatregelen versterken de natuur. Het effect kan nog worden vergroot door deze maatregelen gebiedsgericht en gecoördineerd af te stemmen met het ANLb en de overige natuur.

De [eco-regeling](#) en het ANLb zijn belangrijke instrumenten voor het leveren en vergoeden van groenblauwe diensten, als onderdeel van het Nationaal Strategisch Plan (NSP). Dit NSP bevat de Nederlandse uitwerking van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB).

Boeren kiezen zelf of zij mee willen doen aan het GLB, maar als zij meedoen, committeren zij zich aan de basiseisen ('conditionaliteit'). Vervolgens hebben zij de opties om mee te doen aan eco-regeling en / of ANLb. Als boeren er voor kiezen om niet aan het GLB mee te doen, sluit dat hen meteen ook uit van deelname aan de eco-regeling en ANLb.

In 2023 en 2024 doen 44.000 bedrijven mee aan het GLB, op ruim 1,8 miljoen ha. Hiervan doet 80% (2023) en 78,5% (2024) ook mee aan de eco-regeling. De deelname aan het ANLb was in 2023 ongeveer 12.000 bedrijven, via de 40 agrarische collectieven, op 102.382 ha.

De eco-regeling (budget 152 miljoen euro per jaar) wordt 100% door Brussel betaald. In 2023 en 2024 is er echter een tekort van ca. 50 miljoen euro dat tot nu toe wordt aangevuld met nationaal geld.

Het bekostigen van agrarisch natuur- en landschapsbeheer via het GLB heeft zowel voor- als nadelen.

Voordelen zijn:

- Een vorm van financiering voor alle boeren die aan agrarisch natuur- en landschapsbeheer doen
- Een level playing field binn-en Europa, waardoor Nederlandse boeren niet benadeeld worden ten opzichte van hun Europese collega's;
- De mogelijkheid voor iedere agrarisch ondernemer om agrarisch natuur- en landschapsbeheer te integreren in de bedrijfsvoering en zo bij te dragen aan een duurzame landbouw.
- Synergie met keteninitiatieven, zodat 'stapelen' van beloningen mogelijk wordt: deels uit het GLB en deels uit de markt (CSR).
- Het geeft agrariërs de mogelijkheid om vanuit integraliteit zowel de maatschappij als de keten te bedienen.

Nadelen zijn:

- Het risico dat de vergoedingen niet toereikend zijn om de kosten van agrarisch natuur- en landschapsbeheer te dekken, als het GLB-budget niet toereikend is. Er moeten dan harde keuzes gemaakt worden: wat doen we nog wel met het GLB en wat niet meer? De provincies moeten daar dan in meegaan, omdat zij het ANLb cofinancieren.
- De administratieve lasten die gepaard gaan met het aanvragen en verantwoorden van GLB-subsidies;
- De afhankelijkheid van Europese regelgeving en budgetten.

- Een agrarisch ondernemer kon tot nu toe voor zijn lange termijn strategie geen plannen maken, omdat de overeenkomsten met de overheid niet langer dan 6 jaar betroffen; vanaf 2025 is het nu de bedoeling dat de overeenkomsten gelden voor 20 jaar.
- Het hoofdlijnenakkoord geeft aan vanaf 2028 1,6 miljard euro per jaar te willen bezuinigen op de afdracht aan Europa. Dit geeft de spagaat aan waar Nederland zich in begeeft: veel verwachtingen van Brussel, maar de eigen inbreng en inspanningen terugschroeven.

3. Visie LTO op agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Landbouw en natuur zijn geen gescheiden werelden. De agrarisch ondernemer (boer, teler of tuinder: hierna boer/ boeren of agrarisch ondernemer genoemd) werkt samen met de natuur aan zijn of haar product. Uit intrinsieke motivatie en/of omdat het beter voor zijn of haar bedrijf heeft de boer oog voor een gezonde, levenskrachtige natuur. En ja, veel natuur in Nederland is aangelegd, maar dat doet niets af aan dat de natuur cruciale ecologische en cultuur-historische waarden herbergt, waarin allerlei soorten en habitats hun thuis gevonden hebben.

Op dit moment wordt ca. 102.000 ha ingevuld met Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer door boeren. In de visie van LTO kan dit doorgroeien tot 170.000 ha in 2030 (ook areaal binnen bestaande natuurgebieden, zoals NNN), waarbij dan wel in het kostenplaatje rekening gehouden moet worden met het feit dat binnen de bedrijfsvoering van agrarische bedrijven aanzienlijke investeringen nodig zijn en ook een uitbreiding van beheerpakketten zal worden gevraagd. Hierdoor lopen de kosten op tot € 1,17 mrd/ jaar.

Volgens LTO is het van groot belang dat agrarisch natuur- en landschapsbeheer niet alleen de ecologische waarde verhoogt, waar agrariërs met volle overtuiging aan werken, maar ook dat deze economisch rendabel wordt voor boeren. Dit betekent dat agrarische ondernemers passend/eerlijk beloond moeten worden voor hun werk, inspanningen, opbrengstverliezen en investeringen in natuur- en landschapsbeheer. Tot dusver zijn de vergoedingen voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer gebaseerd op compensatie van gederfde inkomsten en vergoeding van gemaakte kosten als gevolg van uitgevoerde beheerwerkzaamheden.

Dit is naar de toekomst geen houdbaar uitgangspunt: als agrarisch natuur- en landschapsbeheer verder ontwikkeld en geprofessionaliseerd moet worden, moet ook een systeem van concurrerende en langjarige beloningen naar rato van de geleverde werkzaamheden - die overigens maatschappelijk gezien van grote waarde zijn - vorm krijgen. Daarom zet LTO, conform [haar visie op 2030](#), in op:

- ➔ *Concurrerende beloning*: LTO wil een concurrerende, stimulerende, beloning voor natuur- en landschapsbeheer en voor faciliterende ondersteuning door passende regelgeving en beleid vanuit de overheid.
- ➔ *Doelsturing waar dat kan*: LTO acht nu agrarisch natuur- en landschapsbeheer niet geschikt om op doelen gestuurd te worden, omdat de agrariër het doel en de drukfactoren zelf niet in de hand heeft.

Belangrijk is de *samenwerking* bevorderen tussen boeren, ketenpartijen, consumenten, overheden, natuurorganisaties en wetenschappers (naast ecologie, ook landbouw en economie). Deze samenwerking is essentieel om kennis en ervaring te delen, toekomstbestendige businessmodellen te ontwikkelen, innovatieve oplossingen te vinden

en toe te passen en gezamenlijk beleid te formuleren dat de belangen van zowel landbouw als natuur dient.

4. Hoofdlijnenakkoord/ regeerprogramma

In het hoofdlijnenakkoord en regeerprogramma zijn een aantal doelen en voornemens als bouwstenen voor een nader in te vullen programma verwoord. Onder meer is structureel een jaarlijks bedrag van €500 miljoen gereserveerd voor 'agrarisch natuurbeheer door boeren en ecosysteemdiensten', inclusief langjarige marktconforme financiële zekerheid voor boeren.

4.1 Duiding LTO

Om het ANLb optimaal te kunnen benutten, moeten naast het opschalen van de vergoedingen tot een marktconforme beloningsstructuur van diensten ook de omvang én intensiteit van het ANLb toenemen: meer deelnemers en areaal, én meer 'zwaar beheer' (= combinatie van beheerpakketten met de meeste ecologische meerwaarde). Dat vereist dus extra budget.

Daarnaast is er als gevolg van de indexering van de vergoedingen in 2022 een tekort aan budget ontstaan (circa 200 mln. in totaal voor de looptijd van dit GLB), dat wellicht ook uit de € 500 miljoen moet komen.

Uitgaande van bestaande berekeningen in het kader van het Aanvalsplan Grutto, het Nationaal Strategisch Plan en het concept-Landbouwakkoord (2023) lopen inschattingen van het totale benodigde langjarige (minimaal 20 jaar) budget voor 170.000 ha agrarisch natuur- en landschapsbeheer in 2030 uiteen van circa €750 miljoen tot circa €1,17 miljard per jaar, afhankelijk van welk beheer er precies nodig is en of - naast de beheerkosten voor de mindere en juiste zware beheerpakketten - ook de kosten van eventuele aanleg en afwaardering worden meegerekend.

Met de door het kabinet beoogde reservering van €500 miljoen/ jaar kan een goede start worden gemaakt om agrarisch natuur- en landschapsbeheer verder te professionaliseren, vergoedingen te indexeren naar het niveau van reële, concurrerende beloningen en invulling en uitvoering te geven aan de doelen, ambities (waaronder het uitbreiden van het areaal) en monitoring van agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

Daarnaast moet er oog zijn voor initiatieven, die 100% bijdragen aan de doelen van ANLb, maar nu buiten de boot vallen. Bijvoorbeeld via het project Agrarisch Natuurlijk worden inspanningen van melkveehouders voor kruidenrijk grasland en natuur- en landschapsbeheer door heel Nederland inzichtelijk gemaakt. Voor dit project is er geen structurele vergoeding, omdat binnen het project niet de beperking geldt dat het bedrijf in het zogenaamde witte gebied moet vallen. Aan het ANLb kun je momenteel alleen meedoen als je bedrijf NIET in een wit gebied valt. Een deel van de € 500 miljoen voor ANLb zou kunnen worden ingezet om beloningen wél mogelijk te maken.

5. Wat is de inzet van LTO ten aanzien van agrarisch natuur- en landschapsbeheer?

Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer door boeren moet zich verder kunnen ontwikkelen; niet in de laatste plaats omdat hiermee de biodiversiteit bevorderd wordt en het herstel van natuurlijke ecosystemen binnen agrarische landschappen concreet invulling krijgt.

Agrarisch natuur- en landschapsbeheer is een waardevol instrument om de biodiversiteit te beschermen en groenblauwe diensten te leveren. Boeren spelen hierin een sleutelrol, zowel individueel als via het ANLb.

LTO onderstreept het belang van agrarisch natuur- en landschapsbeheer en pleit voor een goed uitgebalanceerd GLB dat boeren hierin ondersteunt. Hoewel bekostiging via het GLB voor- en nadelen heeft, biedt het kansen om agrarisch natuur- en landschapsbeheer structureel onderdeel te maken van een duurzame landbouw.

Als het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer goed ingericht wordt kan het ook in termen van inkomen een positief effect voor de agrarisch ondernemer hebben, aangevuld met een positieve waardering en verwaarding van de inzet in de keten en door de overheid op basis van KPI's.

Veel boeren doen nu al mee; nog meer boeren staan te wachten om ook deel te nemen in de collectieven.

5.1 ANLb primair via collectieven

1. LTO is voorstander dat in principe elke agrarisch ondernemer in de aangewezen gebieden moet kunnen deelnemen aan het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer, en beveelt aan dit te doen vanuit de collectieven, waarvoor BoerenNatuur een zeer goed platform biedt. De collectieven bieden een gestructureerde uitvoering van de beheerplannen en monitoring daarvan. Daarnaast kan er via de collectieven gestuurd worden op het leveren van gebiedsspecifiek maatwerk en kan er beter gestuurd worden op effectiviteit en meerwaarde, en dat is gunstig voor alle betrokken partijen. Want hoe effectiever, hoe groter de waardering voor wat boeren doen.
2. Voor alle participanten moeten doelen, spelregels (inclusief criteria om te kunnen deelnemen), als ook hoe de doelen gemonitord moeten worden, inzichtelijk en realistisch haalbaar zijn. De beweging om te participeren in agrarisch natuur- en landschapsbeheer moet gestimuleerd worden met ondersteunend beleid vanuit de overheid (communicatie, juridische en financiële ondersteuning).

5.2 GLB is basis

3. LTO pleit voor een goed uitgebalanceerd GLB dat boeren ondersteunt bij het uitvoeren van agrarisch natuur- en landschapsbeheer, zonder dat dit ten koste gaat van de concurrentiepositie van de sector, of het verdienvermogen van individuele bedrijven.
4. Belangrijke randvoorwaarde voor het bekostigen van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer via het GLB is dat het GLB-budget moet meegroeien met de ambities. Dat betekent dat Nederland zich in Brussel daarvoor moet inzetten. In 2025 komt de Europese Commissie met EU-budgetvoorstellen voor de periode 2028-2035.

5. LTO pleit voor synergie met keteninitiatieven, zodat 'stapelen' van beloningen mogelijk wordt: deels uit het GLB en deels uit de markt (CSRD). Hiertoe zal de Minister van LNV inzet moeten plegen dat er 'staatsteunproof' bijgeplust mag worden voor de 2^e pijler!

5.3 Van vergoeding naar beloning op basis van concurrerend verdienmodel

6. Om mee te kunnen doen is het nodig dat enerzijds boeren kunnen en vervolgens gaan investeren om de beheerpakketten te kunnen leveren en hun bedrijfs- cq verdienmodel daarop gaan aanpassen en anderzijds dat de werkzaamheden op grond van een concurrerende beloning geleverd kunnen worden. Agrarisch natuur- en landschapsbeheer moet een concurrerend verdienmodel worden dat kan concurreren met andere vormen van landbouw. Wij zeggen met Boerenatuur: groen boeren moet lonen!
 - a. Beloning van agrarisch natuur- en landschapsbeheer moet uit de sfeer van 'compensatie en vergoeding' gehaald worden. De huidige structuur van vergoedingen moet doorontwikkeld en geïndexeerd worden naar reële beloningen van de geleverde diensten². Dat betekent dat 'costs incurred and income foregone' niet meer de beperkende factor mag zijn.
 - b. Onderzocht moet worden of de financiering van agrarisch natuur- en landschapsbeheer op dit moment wel optimaal is ingericht (op basis van evaluatie huidig ANLb en GLB) en hoe de financiering dan langjarig én geïndexeerd, met aandacht voor gestaffelde beloning in de begroting van LNV een plek kan krijgen. Dit betekent dan ook dat in dit onderzoek gekeken moet worden naar de rol van Rijk en provincies, omdat nu de uitvoering van het ANLb via de provincies loopt.
7. LTO stelt dat er een trendbreuk nodig is in de wijze waarop agrarisch natuur- en landschapsbeheer beloond wordt. Er is een gestaffelde concurrerende beloningsstructuur nodig voor te leveren agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

5.4 Labelen € 500 miljoen ANLb

8. LTO pleit ervoor dat voor het huidige totale areaal van ca. 102.000 ha ANLb het in het Hoofdlijnenakkoord/ regeerprogramma genoemde budget van € 500 miljoen/jaar als eerste wordt ingezet voor:
 - a. het vaststellen van een evenwichtige beloningsstructuur (indexatie huidige vergoedingen tot niveau van concurrerende beloning, toeslag investeringen, etc.)
 - b. in combinatie met het vaststellen van langjarige (> 20 jaar)³ contracten.

² ANLb kan nu vaak vanuit de huidige bedrijfsopbrengst worden gedekt als de omzet van het bedrijf voor minder dan 15% uit agrarisch natuurbeheer komt. Om ervoor te zorgen dat agrariërs meer gaan doen aan agrarisch natuur- en landschapsbeheer moet het systeem van de vergoedingenstructuur van onkosten worden losgelaten en moet een beloningsstructuur (loon naar werken) voor de gehele bedrijfsvoering worden uitgewerkt. Dit betekent dat er een bedrijfstoeslag moet komen voor bedrijven die meer dan 15% bedrijfsvoering inzetten voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer (o.m. nodig voor investeringen en omschakeling).

³ In het NSP wordt vanaf volgend jaar uitgegaan van overeenkomsten van 20 jaar. Was 6 jaar.

- c. LTO stelt voor dat de middelen als eerste beschikbaar komen voor collectieven die al klaar staan met beheerplannen of hun dienstverlening concreet kunnen uitbreiden.
- 9. Indien de ambitie voor ANLb wordt verhoogd naar bijvoorbeeld de eerder gestelde 170.000 ha, dan is tot 1,17 miljard/jaar (pp 2023) nodig. Uitgangspunt is dat als er meer ambitie wordt gevraagd ten opzichte van de huidige ca. 102.000 ha er ook meer middelen vrijkomen bovenop de € 500 miljoen.
- 10. LTO pleit ervoor dat vanuit het budget van € 500 miljoen ook geld vrijgemaakt wordt voor 'losse projecten', zoals 'Agrarisch Natuurlijk'. Dergelijke projecten vallen nu buiten het ANLb, maar dragen wel bij aan herstel en verbetering van het agrarisch landschap. Voor het wegen van dit soort projecten moeten criteria opgesteld worden, zodat geen stapeling van beloning ontstaat.

5.5 Agrarische grond is schaars

- 11. Nederland wordt gekenmerkt door hoogwaardige agrarische grond. Deze agrarische grond is primair bedoeld voor voedselproductie, bomen-, sier- en fruitteelt. Daarom moet de inzet ook te allen tijde zijn dat agrarische grond ook agrarisch blijft.
- 12. Aanvullend (!) op het statement dat agrarische grond een agrarische bestemming behouden kunnen bepaalde agrarische arealen een (tijdelijke) aanvulling krijgen voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

5.6 Uitvoering ANLb past bij de agrarische ondernemer

- 13. Agrarisch natuur- en landschapsbeheer op natuurgronden kan ook goed door agrarische ondernemers ingevuld worden.
- 14. Agrarisch natuur- en landschapsbeheer is één van de ontwikkelpaden voor de toekomstige landbouw. Benodigde bedragen voor het te realiseren areaal agrarisch natuur- en landschapsbeheer zijn langjarig verankerd in de begroting van het Rijk.

5.7 Voorwaarden voor Agrarisch natuur- en landschapsbeheer

- 15. Het benodigde budget voor allerlei lopende programma's, zoals het Aanvalsplan Landschap, wordt langjarig geborgd in de begroting van het Rijk.
- 16. In het komend jaar moeten de doelen voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer, waaronder voor groenblauwe dooradering, afgestemd worden op die van bodem- en waterbeheer, waarna de beheerpakketten ook moeten worden geactualiseerd (wat eventueel ook aanpassingen in de aangegane contracten kan hebben). Daarbij kunnen nieuwe pakketten worden geïntroduceerd voor de aanleg en instandhouding van grasland rond waterafhankelijke natuurgebieden en in beekdalen.
- 17. Het is wenselijk dat Agrarisch natuur- en landschapsbeheer is gekoppeld aan langjarige, duurzame keteninitiatieven, waarbij gebruik gemaakt wordt van eenduidige, geborgde KPI's' (zgn. groene KPI's), die onderdeel vormen van een integrale set van KPI's (de set die nu ontwikkeld wordt in het kader van het landelijke KPI-Kernset). Deze KPI's moeten in de pas lopen met marktconforme standaarden en waardering binnen Europees verband (zoals CSRD), als ook het landelijke traject voor een KPI-Kernset. Belangrijk voor het werken met KPI's is dat de keten en overheid deze ook (publiek of privaat) gebruiken (hogere marktprijs, fiscale voordelen, doelsturing).
- 18. Ter ondersteuning van de uitvoering van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer dient er voldoende ondersteunend beleid (o.a. onderzoek en innovatie) te worden ingezet met betrekking tot onder meer het beheer van weide- en akkervogels

(predatiebeleid, etc.), als ook waterbeheer, bescherming landbouwgronden en grondbeleid.